

УДК 37.013.42 (73)

РОБОТА З РІЗНИМИ МУЛЬТИКУЛЬТУРНИМИ КАТЕГОРІЯМИ ЯК УМОВА УСПІШНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ У ШКОЛАХ США

Оксана Заболотна

*Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
вул. Садова, 2, 20300 Умань, Україна*

Досліджено проблеми організації роботи з різними мультикультурними категоріями учнівської молоді в школах США. Висловлено припущення про те, що належна увага до такої роботи забезпечує успішність процесу соціалізації особистості в демократичному суспільстві.

Ключові слова: соціалізація, мультикультурність, мультикультурна категорія, расова й етнічна нерівність, багатомовне середовище, статеві дискримінація.

Останнім часом все більшу увагу науковців привертає процес соціалізації особистості в шкільний період. Позитивне спрямування цього процесу може служити високим гуманістичним цілям зниження конфліктності, агресивності і нетерпимості у змінному стресовому суспільстві, підготовка до входження в яке є основним завданням школи. Теоретичному осмисленню соціалізації як складової педагогічного процесу, вивченню форм, методів, засобів її практичної реалізації як педагогічної мети, ролі школи в цьому процесі присвячені праці таких вітчизняних вчених, як В. Болгарина, Б. Бім-Бада, В. Веселова, Є.Власова, І.Зверева, В.Іванова, О.Карпенко, Л.Коваль, І.Кон, А.Мудрик, Н.Огренич, Л.Пінчук, Р.Пріма, В.Скрипки та ін. Західноєвропейським та американським абрисам педагогіки соціалізації присвячують свої праці Є.Гребенюк, М.Красовицький, Н.Лавриченко. Проте в цих роботах не знайшов достатнього відображення та наукового розроблення практичний досвід здійснення процесу соціалізації в закладах середньої освіти США.

Соціалізація взагалі і у США зокрема не може бути об'єктивно оцінена без урахування поняття *мультикультурності*, яке передбачає входження особистості, крім етнічної групи, до ряду інших – за освітою, інтересами, за професійними, релігійними, соціально-класовими, статевими, віковими, мовними ознаками. Проблемам мультикультурності в освіті присвячені праці американських освітян та соціологів Р.Ебея, Д.Кемпбела, Р.Кохена, К.Пауера, Л.Роса, Дж.Сантрока, А.Нісбета, Н.Чодорова. Мультикультурна освіта набуває широких можливостей щодо зниження рівня конфліктності в

суспільстві, розвитку толерантності у ставленні до всіх без винятку культурних відмінностей, створення умов, що гарантують успішну соціалізацію особистості. Проте мультикультурний аспект соціалізації ще зовсім не досліджений. Саме тому ми намагатимемося у цій статті розглянути особливості організації роботи з різними мультикультурними категоріями в школах США як країни з розмаїттям культур. Отже, ми: визначатимемо категорії з культурними відмінностями; вивчатимемо досвід роботи з цими категоріями; досліджуватимемо зв'язок цієї роботи з процесом соціалізації особистості.

Слід зазначити, що категорії, про які йтиметься далі, є соціальними конструкціями. Це означає, що членство в них може визначатися як фізіологічними характеристиками (колір шкіри, стать, здібності тощо), так і соціальними (мова, приналежність до різних класів тощо), тому один і той же учень може одночасно належати до декількох груп. Ми сконцентрували увагу на таких категоріях:

- раса і етнічна приналежність;
- мова;
- стать;
- винятковість (до цієї групи входять як талановиті обдаровані діти з винятковими здібностями, так і діти, які через різні причини мають труднощі в навчанні).

Безперечно, школа є дзеркалом, в якому відбиваються *расова й етнічна нерівність*, яка продовжує існувати в суспільстві. Протягом багатьох років переконливі свідчення підтверджували той факт, що діти, які належать до расових чи етнічних меншин, отримують освіту нижчої якості внаслідок нерівності навчальних планів, навчальних можливостей та проблем у стосунках з учителями. Такі діти непропорційно широко залучаються до програм професійної та спеціальної освіти, і несправедливо ігноруються при виборі кандидатур для участі в програмах підготовки до вступу в університет і програмах для талановитих і обдарованих дітей [4, 156]. Крім того, при поділі за розумовими здібностями, який продовжує зберігатися в багатьох школах США (хоча офіційно і не підтримується), представники меншин мають більше шансів потрапити до груп нижчого рівня, де переважають репродуктивні методи викладання порівняно з творчими видами роботи і проблемним навчанням у групах вищого рівня. Дослідження останніх років засвідчили, що учні всіх рас і національностей отримують освіту вищої якості у змішаних групах при правильно організованій роботі вчителя у створенні мультикультурної атмосфери [7, 130].

Вирішенню цієї нагальної проблеми сприятиме низка урядових документів. Програма критеріїв якості освіти в загальноосвітніх школах, видана в 1985 році Каліфорнійським департаментом освіти, підкреслює

необхідність надання допомоги саме представникам расових та етнічних меншин: “Батьки, вчителі та шкільна адміністрація повинні допомагати учням обирати шляхи до досягнення найвищих реалістичних цілей. Учні мають отримати змогу обговорювати свої освітні перспективи та навчальні програми з учителями, наставниками. Шкільні служби психологічної та соціальної допомоги покликані сприяти цій співпраці і підсилювати її значення у реалізації подальшої кар’єри і життєвих планів учнів”[5, 19].

Освітня проблема, спричинена різницею культурних і ціннісних орієнтацій, висвітлена в освітньому звіті “Країна готує вчителів до XXI століття”: “Багато представників расових та етнічних меншин є продуктами багатьох поколінь бідності. Мало що з їхнього позашкільного оточення дає змогу їм зрозуміти важливість успішного навчання в школі і можливість реалізації отриманих знань у подальшому житті”[1, 32]

Вирішення цієї проблеми бачиться американськими освітянами таким чином [2, 63-64]:

1. Державний департамент освіти, незалежні дослідницькі інституції, організації на місцях шляхом глибоких досліджень та оцінки мають знаходити учнів, чий інтелектуальний потенціал не проявляється через перешкоди, створені приналежністю до расових чи етнічних меншин.
2. Державні та приватні коледжі й університети, промислові підприємства та професійні спілки проводять роботу, спрямовану на збільшення кількості учнів – представників національних меншин, які отримують вищу освіту, що полегшить процес їхньої соціалізації в подальшому самостійному житті.
3. Заклади вищої освіти мають виявляти талановитих дітей – представників меншин, починаючи з середніх класів школи і забезпечувати їм різнопланову підтримку, включаючи фінансову.
4. Адміністративні та законодавчі органи ініціюють створення програм підготовки вчителів – представників національних та расових меншин. Участь у цих програмах має супроводжуватися цільовими стипендіями.

Мова є тим чинником, який може як сприяти набуттю особистістю соціальних навичок на соціально-груповому напрямку соціалізації особистості, так і служити серйозною перешкодою. Особливо серйозною є ця проблема для американських шкіл, оскільки в США існує 200 діалектів американського варіанта англійської мови. Крім того, наплив еміграції приніс з собою мовців, які користуються в’єтнамською, корейською, японською та багатьма іншими мовами, для значної кількості населення рідною є іспанська. Часто незнання стандартного варіанта мови може стати серйозною перешкодою як на академічному, так і на соціальному рівні. Школа зазнала поразки при спробах позбутися на заняттях мови, якою діти спілкуються в сім’ї, вважаючи її ненормативною. На цьому етапі існує все більше думок про

створення полілінгвістичної атмосфери в класі. Це ставить вчителя перед серйозною проблемою – не принизити мову, якою дитина спілкується в сім'ї та своєму середовищі. Корисними стають види роботи, пов'язані з порівнянням мовних явищ у діалектному і літературному варіантах мови. Створено низку програм з рекомендаціями щодо організації роботи в багатомовному середовищі, впровадження яких засвідчує той факт, що правильно організований навчальний процес, який ґрунтується на толерантності і повазі, може сприяти крос-культурному розумінню і подальшій демократизації суспільства.

Протягом тривалого часу освіта була тією сферою, в якій домінували жінки, проте наявність *статевої дискримінації* завжди була і залишається серйозною проблемою. Виявлено, що прояв здібностей до різних дисциплін є наслідком різного характеру соціалізованості й освіти, що надається хлопцям і дівчатам [7, 13]. Це пояснюється також різницею інтересів і життєвих планів представників різної статі. За допомогою досліджень доведено, що чоловіки надають перевагу бізнесу та менеджменту, медицині, інженерній та комп'ютерній галузі, математиці та фізиці. Інтереси жінок спрямовані на сферу освіти, охорони здоров'я, соціальні науки. Американські освітяни виступають за рівність освітніх можливостей для чоловіків і жінок і проводять роботу з виявлення причин нерівності та розробляють шляхи її подолання.

Аналізуючи діючі навчальні плани, виявили такі прояви статевого ухилу в напрямку підкреслення домінування ролі представників чоловічої статі:

1. Мовний ухил, коли іменниками та займенниками чоловічого роду позначають усіх людей (в англійській мові слово *man* (чоловік) має інше значення – людина, *mankind* – людство). Вихід з цієї ситуації бачиться в простій заміні слова “*man*” на “*person*” (особа), “*mankind*” на “*people*”(люди), “*he*”(він) на “*they*”(вони).
2. Стереотипізація. У багатьох підручниках чоловіки описані в типово чоловічому ключі – сміливими, активними, успішними, в той час як жінки представлені пасивними, залежними і сором'язливими.
3. Ігнорування, що полягає в недооцінці ролі жінки в історії та сучасному житті.
4. Дисбаланс – підкреслення одного прояву жіночої статі (наприклад, вбрання) і недооцінка інших (боротьба за рівні права).
5. Відсутність реалістичності. Підручники часто пропонують ідеалізовану модель сімейного життя, ігноруючи існування неповних сімей, в яких найчастіше весь тягар несе жінка.

6. Фрагментарність, яка полягає в тому, що часто інформація про жінок не вміщується в загальний текст, а виноситься окремим розділом чи додатком.

Під час роботи з подібними підручниками вчителям радять доповнювати їх матеріалами, які збалансують диспропорцію і виправлять ситуацію. Інформація про поведінку чоловіків і жінок, далеку від стереотипів, розширює кругозір учнів і позбавляє їх від упереджень, які можуть стати на заваді вільному вибору особистості, що є необхідною умовою соціалізації людини в демократичному суспільстві.

Поняття “*винятковості*” в американській освіті є застосовним як до дітей з проблемами у фізичному і розумовому розвитку, так і до талановитих і обдарованих дітей, проте, звісно, пропонуються різні моделі роботи, спрямовані на фасилітацію процесу їхньої соціалізації.

Особливої уваги заслуговують підходи до навчання дітей з розумовими та фізичними вадами. Таких дітей заохочують до навчання у звичайних школах, разом зі звичайними дітьми, надаючи їм належні послуги і підтримку. “Коли такі діти навчаються поряд з іншими, вони отримують можливість опанувати навчальні дисципліни, які їм необхідні для дорослого життя. Такий підхід також дає змогу здоровим дітям позбавитися руйнівних стереотипів і усвідомити, що люди за природою своєю є схожими” [3, с. 12]. Про позитивні зрушення в цій сфері свідчить така інформація: “До 1996 року відсоток дітей з певними вадами, що мають змогу навчатися у звичайних школах, зріс порівняно з 1986 роком на 20% (відповідно 25% і 45%), 25 років тому 90% дітей з вадами у розвитку були відірвані від школи і суспільства” [6, с. 16].

Основні засади навчання таких дітей визначені державним законодавством. Серед них найважливішими є:

1. Учні повинні отримувати освіту в найменш обмеженому середовищі.
2. Кожна дитина з фізичними і розумовими вадами мусить мати індивідуальний навчальний план.
3. Оцінювання таких дітей має бути вільним від будь-якої дискримінації.

Забезпечення найменш обмеженого навчального середовища ґрунтується на положенні про те, що діти з відхиленнями повинні бути максимально інтегровані у звичайні класи. Учні з незначними розумовими, фізичними й емоційними проблемами мають проводити весь навчальний час у нормальній шкільній обстановці. Тим, у кого проблеми серйозніші, надають компетентну допомогу як під час занять, так і в позанавчальний час.

Наведена таблиця демонструє стан *проблеми на сучасному етапі і підходи до її вирішення (див. табл.)*.

Таблиця: Навчання дітей з фізичними і розумовими вадами [7, с. 135]

Вид навчальної діяльності	% учнів	Відповідальність
Учень працює повний навчальний час без спеціальної допомоги. Учень працює повний навчальний час, отримуючи допомогу від фахівця спеціалізованого навчання (Special education tea teacher)	88%	Основна відповідальність покладається на вчителя; фахівець зі спеціалізованого навчання надає консультативну допомогу
Учень працює в звичайному класі більшість навчального часу; додаткові послуги надаються в спеціально обладнаних кімнатах	6%	Основна відповідальність лежить на вчителів; фахівець зі спеціалізованого навчання працює з дітьми в спеціально обладнаних класах частину часу
Учні працюють в спеціалізованих класах. Звичайні класи можуть відвідувати вивчаючи певні предмети. Учні навчаються в спеціалізованих школах для дітей з фізичними і розумовими вадами. Учні отримують освіту вдома або в лікарні	5%	Основна відповідальність покладається на фахівців зі спеціалізованої освіти і лікарів

Індивідуальні навчальні плани, укладені за єдиним зразком, є результатом співпраці вчителів, батьків, фахівців зі спеціалізованої освіти, психологів, медиків. Вони містять інформацію про цілі навчання, окреслюють шляхи щодо їхнього досягнення, визначають графік роботи і кількість часу, який дитина може провести в звичайному класі без шкоди для здоров'я і психіки.

Оцінюючи навчальні успіхи таких дітей, використовують різноманітні тести, при розробленні яких до уваги беруться всі чинники. Згода батьків є необхідною перед кожною оцінювальною процедурою, про неї повідомляють заздалегідь. Всі ці заходи спрямовані на досягнення єдиної мети – забезпечити рівність можливостей для соціалізації дитини, що є основною вимогою кожного суспільства, яке називає себе демократичним. Отож, кожна дитина має право на виявлення і розвиток здібностей, які супроводжуються сприятливим психологічним кліматом і соціальним оточенням, що дає їй змогу увійти до дорослого життя. Ми зосередили увагу лише на особливостях

організації роботи з учнями, що різняться расою й етнічною приналежністю, мовою, статтю, здібностями, залишивши недослідженими різницю у соціальному статусі, прибутках, інтересах тощо. Крім того, вбачаємо необхідність у подальшому розробленні критеріїв для визначення мультикультурних категорій та більш глибокому дослідженні організації роботи з ними з метою творчого опрацювання і перенесення позитивного досвіду на ґрунт вітчизняної освіти.

1. A Nation Prepared: Teachers for the 21st Century. Washington D.C.: Carnegie Forum on Education and the Economy. Washington, 1986.
2. Caught in the Middle. Educational Reform for Young Adolescents in California Public Schools/ California Department of Education. Sacramento, 1987.
3. Do You Know the Good News about American Education?/ Center on Education Policy and American Youth Policy Forum. NY, 2000.
4. *Goodlad J.* A Place Called School. NY, 1984.
5. Secondary School Program Quality Criteria/ California State Department of Education. Sacramento, 1985.
6. US Development of Education, NCES. Baccalaureate and Beyond Longitudinal Study "Second Follow-up" Data analysis System. NY, 1999.
7. *Winitzky N.* Multicultural and Mainstreamed Classrooms/ Learning to Teach. NY, 1993.

HANDLING DIFFERENT MULTICULTURAL CATEGORIES AS A CONDITION OF SUCCESSFUL STUDENTS' SOCIALISATION AT SCHOOL OF USA

Oksana Zabolotna

*Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
2 Sadova str., 20300 Uman, Ukraine*

The article deals with the problems of students' handling different multicultural categories at the American school. The article expresses the assumption that proper attention given to such work promotes the successful person's socialisation in the democratic society.

Key words: socialisation, multicultural category, race and ethnical inequality, language-varied environment, sex discrimination.

Стаття надійшла до редколегії 13.02.2003
Прийнята до друку 18.06.2003